

Imperative Participation of Private Sector in Solving Water Crisis: Role of Transnational Enterprises in Implementation of Economic and Social Right to Water

Nasim Rahmannasab Amiri¹, Aliasghar Poorezzat²

Received: Apr. 20, 2016; Accepted: Dec. 26, 2016

Abstract

The crisis in global natural water will be an issue of concern in this century for several reasons. Some of them are population growth, climate changes and specifically unsustainable use of water resources that makes provision of safe drinking water one of the most important global concerns. As one of the human rights, the right to water will be a major concern. Undoubtedly, states have an international duty to ensure individual's access to safe drinking water. But solving water crisis and finding further methods to use the water resources more sustainably shall not be attainable without the participation of the private sector. The engagement of transnational enterprises with high financial, technical and human resources from the private sector in water provision and management with respect to the right to water, reveals the importance of reviewing the role and responsibility of private sector, specifically transnational corporations in implementation of right to water. The present article, choosing interdisciplinary approach, attempts to review the legal and ethical justifications of private enterprises' responsibility for human right to water as well as determine the nature and scope of such responsibility as a financial entity, not as public interest provider.

Keywords: right to water, transnational enterprises, water privatization, horizontal application of human rights, corporate responsibility

1. PhD in Public International Law, faculty of Law and Political Science, Alame Tabatabai University, Tehran, Iran (corresponding author).

✉ nasim.amiry@gmail.com

2. Professor of Management, faculty of Management, Tehran University, Tehran, Iran. apourezat@ut.ac.ir

Bibliography

- Adeyeye, A.O. (2012). *Corporate social responsibility of multinational corporations in developing countries: perspectives on anti-corruption*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clapham, A. (1996). *Human rights in the private sphere*. Oxford: Clarendon Press.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment 15 (2003). *The right to water* (Arts 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), U.N. Doc. E/C.12/2002/11. Retrieved from <http://www.refworld.org/docid/4538838d11.html>
- De Schutter, O. (2013). *Corporations and positive duties in the area of economic and social rights, in economic, social, and cultural rights*, cellule de recherche interdisciplinaire en droits de l'homme (CRIDHO), Université Catholique de Louvain, Working Paper 2013/7. Retrieved from <http://cridho.uclouvain.be/documents/Working.Papers/CRIDHO-WP2013-7-ODeSchutterCorpoEconSocialRights.pdf>
- Dine, J. (2004). *Companies, international trade and human rights*. New York: Cambridge University Press.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2012). *Coping with water scarcity: An action framework for agriculture and food security*, FAO Water Reports No. 38. Available at <http://www.fao.org/docrep/016/i3015e/i3015e.pdf>
- Gardbaum, S. (2003). The "horizontal effect" of constitutional rights. *Michigan Law Review*, 102(3), 387. doi:10.2307/3595366
- Howard, D. (2011). A modest proposal: A dialogue to implement the human right to water. *Seattle Journal of Environmental Law*, 1(1). 123-144.
- Lagoutte, S. (2014). The state duty to protect against business-related human rights abuses. Unpacking pillar 1 and 3 of the UN guiding principles on human rights and business. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.2496355
- Letnar Černič, J. (2011). Corporate obligations under the human right to water. *Denver Journal of International Law and Policy*, 39(2), 303-345.
- Sharmila L., & Murthy J.D. (2013). The human right(s) to water and sanitation: History, meaning, and the controversy over-privatization. *Berkeley Journal of International Law*. 89. Doi: 10.15779/Z38665F
- Note, V. P. (2006). All the frontiers of the rush for blue gold: Water privatization and the human right to water. *Brook Journal of International Law*, 31(2). 577-613.
- Office of High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2007). Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments, 47, U.N. Doc. A/HRC/6/3. Available at http://www2.ohchr.org/english/issues/water/iexpert/docs/A-CHR-6-3_August07.pdf

- Pinto, A.R. (2005). Globalization and the study of comparative corporate governance. *Wisconsin International Law Journal*, 23(3), 477-504.
- Protect, Respect and Remedy: A Framework for Business and Human Rights (2008). Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of transnational corporations and other business enterprises and human rights. UN doc. A/HRC/8/5
- Russell, A. F. S. (2011). Incorporating social rights in development: transnational corporations and the right to water. *International Journal of Law in Context*, 7(1), 1-30. doi:10.1017/s1744552310000388
- Smerdon, R. (2010). *A practical guide to corporate governance* (4th ed.). London: Sweet & Maxwell.
- Ssenyonjo, M. (2009). *Economic, social and cultural rights in international law*. US & Canada: Hart Publishing.
- Taylor, P. E. (1998). From environmental to ecological human rights: A new dynamic in international law?. *Georgetown International Environmental Law Review*, 10.
- UN Special Rapporteur on the Right of Access of Everyone to Drinking Water, Supply and Sanitation Services (2002). Preliminary report on the relationship between the enjoyment of economic, social, and cultural rights and the promotion of the realization of the right to drinking water supply and sanitation, U.N. Doc. E/CN/4/Sub.2/2002/10
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) (2015). International decade for action "Water for Life' 2005-2015". Available at: <http://www.un.org/waterforlifedecade/>
- United Nations Development Programme (UNDP) (2006). Human Development Report 2006: Beyond Scarcity-Power, Poverty and the Global Water Crisis. Available at <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2006%20Global%20HDR/HDR-2006-Beyond%20scarcity-Power-poverty-and-the-global-water-crisis.pdf>
- United Nations General Assembly, Resolution 64/292. (2010). U.N. Doc. A/RES/64/292.
- Van der Walt, Johan (2003). Blixen's Difference: Horizontal Application of Fundamental Rights and the Resistance to Neocolonialism. *Law, Social Justice and Global Development Journal LGD*, Electronic Law Journal 2003(1). Available at: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/lgd/2003_1/walt
- Williams, M. (2007). Privatization and the human right to water: Challenges for the new century. *Michigan Journal of International Law*, 28(2). 469-505.
- World Business Council for Sustainable Development (WBCSD) (2002). Water for the poor, available at <http://wbcsdpublications.org/project/water-for-the-poor>

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

ضرورت خط‌مشی‌گذاری برای مشارکت بخش خصوصی در حل بحران آب: نقش شرکت‌های فراملی در تحقق حق بر آب به منزله یکی از حقوق اقتصادی و اجتماعی بشر

نسیم رحمان‌نسب امیری^۱، علی اصغر پورعزت^۲
دریافت: ۱۳۹۵/۰۲/۰۱ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۰۶

چکیده

آب، موضوع بسیاری از بحران‌های احتمالی قرن جاری خواهد بود. کاهش ذخایر آب شیرین دنیا، به دلایل فراوان، از جمله افزایش جمعیت، تغییرات آب‌وهوایی و به‌ویژه استفاده ناپایدار از منابع آب، سبب شده است که موضوع تأمین آب آشامیدنی سالم، به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های جهانی تبدیل شود؛ دغدغه‌ای که اهمیت آن با توجه به طرح حق بر آب آشامیدنی سالم - به‌منزله یکی از حق‌های مهم بشری - بیشتر مدنظر قرار می‌گیرد. هرچند، تضمین حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و تحقق آن، یکی از تعهدات بین‌المللی مهم دولت‌ها است، اما حل بحران آب و به‌ویژه یافتن روش‌هایی برای استفاده پایدار از منابع آب، بدون همراهی و مشارکت همه افراد جامعه، از جمله بخش خصوصی فعال در این عرصه بسیار دشوارتر خواهد بود. در بخش خصوصی، به‌ویژه شرکت‌های فراملی که از توان مالی، فنی و انسانی بسیار بالایی بهره‌مند هستند، در عرصه مدیریت و تأمین منابع آب، مؤثر ظاهر شده‌اند؛ بنابراین، به‌لحاظ اهمیت رعایت حق بر آب، بررسی موضوع مسئولیت و نقش بخش خصوصی در تحقق حق بر آب، اهمیت فراوانی دارد. مقاله حاضر با اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای، مبانی حقوقی و اخلاقی مسئولیت بخش خصوصی در برابر تحقق حق آب را بررسی کرده، ماهیت و قلمرو این مسئولیت را با توجه به اهمیت سود برای شرکت‌های خصوصی مدنظر قرار داده است.

کلیدواژه‌ها: حق بر آب، شرکت‌های فراملی، خصوصی‌سازی آب، اعمال افقی حقوق بشر، مسئولیت شرکت

۱. دانش‌آموخته دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

✉ nasim.amiry@gmail.com

۲. استاد مدیریت، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

apourezat@ut.ac.ir

منابع آب شیرین به منزله مهم‌ترین ماده برای حیات نوع بشر، به سرعت در حال کاهش است و در برخی از مناطق جهان، هم‌اکنون به ماده‌ای کمیاب تبدیل شده است. کمیابی منابع آب شیرین و در دسترس نبودن آب آشامیدنی کافی برای مردم در مناطق گوناگون دنیا، یکی از مهم‌ترین بحران‌های فعلی جهان است که زندگی حدود ۲/۸ میلیارد نفر از مردم کره زمین را دست‌کم یک ماه در هر سال، تحت تأثیر قرار می‌دهد، ضمن اینکه حدود ۱/۱ میلیارد نفر به آب شیرین سالم، دسترسی کافی ندارند (بخش امور اقتصادی و اجتماعی ملل متحد^۱، ۲۰۱۵). سالانه بیش از پنج میلیون نفر از بیماران مبتلا به بیماری‌های مربوط به آب می‌میرند (هاوارد^۲، ۲۰۱۱، ۱۲۳) و سازمان ملل متحد پیش‌بینی کرده است که تا سال ۲۰۴۰ تقاضا برای آب، ۳۰ درصد بیشتر از تأمین جهانی آن خواهد بود. کمبود منابع آب شیرین به دلایل فراوان و عمدتاً به دلیل افزایش استفاده از منابع آب شیرین و همچنین کاهش آب‌های شیرین قابل استفاده در نتیجه عوامل گوناگون از جمله آلودگی منابع آب، رخ داده است.

آثار دهشتناک بحران آب و کمبود آب آشامیدنی بر زندگی انسان‌ها، سبب می‌شود یافتن روش‌های مناسب برای مقابله با آن، به یکی از مهم‌ترین اولویت‌های جهانی تبدیل شود. مهار بحران کمبود آب آشامیدنی، کاری بسیار دشوار است، به گونه‌ای که علاوه بر دولت‌های در حال توسعه، دولت‌های توسعه‌یافته نیز در این زمینه با مشکلات بسیاری روبه‌رو هستند؛ برای نمونه، اهالی مناطق بزرگی در جنوب غربی ایالات متحده، با بحران کمبود منابع آب و موانع مالی برای بهبود دسترسی به آن روبه‌رو هستند. واضح است که کمبود منابع مالی برای مقابله با بحران آب، برای دولت‌های در حال توسعه و یا کمتر توسعه‌یافته، به مراتب جدی‌تر است (هاوارد، ۲۰۱۱، ۱۲۵). البته مشکلات دولت‌ها برای مبارزه با بحران آب، تنها به کمبود منابع مالی محدود نمی‌شود، بلکه فساد اداری و مالی نیز، به‌ویژه در دولت‌های در حال توسعه، مانع مهمی در مسیر تأمین آب آشامیدنی سالم و کافی برای همگان تلقی می‌شود.

کمبود منابع آب آشامیدنی و دسترسی نداشتن بخش بزرگی از مردم جهان به آب کافی و سالم و آثار نامطلوب آن بر تداوم زندگی شایسته افراد، سبب شده است که دسترسی کافی به آب آشامیدنی سالم، به‌مثابه یکی از مهم‌ترین حق‌های بشری مدنظر قرار گیرد و با گنجاندن شدن در کنوانسیون‌های بین‌المللی و پذیرش و تأکید دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، به منزله یک قاعده

1. united nations department of economic and social affairs (UNDESA)

2. Howard

عرفی بین‌المللی در نظر گرفته شود. شناسایی حق بر آب، به‌مثابه یکی از حق‌های مندرج در حقوق بشر بین‌الملل، علاوه بر تأیید اهمیت این موضوع، تعهدات بین‌المللی مشخصی را نیز در راستای احترام، حفاظت، و تحقق این حقوق، به دولت‌ها تحمیل می‌کند و روشن است که عملی نشدن این تعهدات نیز می‌تواند بحث مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها را مطرح کند. البته توجه به این نکته مهم است که اگرچه براساس رویکردهای متداول، حق بر آب، جزء حقوق اقتصادی و اجتماعی بشر به‌شمار می‌آید، ولی تحقق آن منوط به وجود شرایط و امکانات لازم بوده و به‌گونه‌ای تدریجی انجام می‌شود (سنی‌آنچو^۱، ۲۰۰۹، ۶۱). به‌عبارت دیگر، تحقق حق بر آب توسط دولت‌ها، مشروط به وجود منابع مالی کافی است که بسیاری از دولت‌ها از آن بهره‌مند نیستند. درحالی‌که در بخش خصوصی، به‌ویژه در شرکت‌های بزرگ و فراملی، وجود منابع مالی بسیار، فناوری پیشرفته، بهره‌مندی از منابع انسانی متخصص، و سامانه‌های مدیریتی کارآمد، سبب‌ساز تأمین شرایط مناسب‌تری برای مهار این بحران مهم است؛ بنابراین، استناد به این ظرفیت برای رویارویی با بحران و بهبود دسترسی افراد به آب آشامیدنی کافی و سالم، گریزناپذیر به‌نظر می‌رسد.

ورود بخش خصوصی و شرکت‌های بزرگ و فراملی به حوزه تأمین و ارائه خدمات آب، ممکن است عملکردی مانند شمشیری دولبه بر حق بر آب داشته باشد، زیرا ممکن است خصوصی‌سازی منابع آب، موجب افزایش کارایی و بهره‌وری صنایع مربوط به استحصال، تصفیه و انتقال آب شود و در نتیجه احتمال دسترسی بالقوه افراد به آب آشامیدنی سالم و کافی افزایش یابد، ولی شیوه رویارویی بخش خصوصی با آب، به‌منزله یک کالای تجاری و تلاش شرکت‌های خصوصی برای کسب حداکثر سود از این صنایع، ممکن است تحقق حق بر آب را برای افراد، به‌ویژه افراد فقیر و گروه‌های آسیب‌پذیرتر، از جمله کودکان، زنان، و افراد معلول و ناتوان، با موانع جدی روبه‌رو کند.

اگرچه تعهد دولت به حفاظت از حق بر آب، به این معناست که دولت‌ها متعهدند از نقض و یا سوءاستفاده از حق بر آب توسط اشخاص خصوصی - از جمله شرکت‌ها - جلوگیری کنند و این تعهد بالقوه ممکن است مانع نقض حق بر آب توسط شرکت‌ها - حتی در فرض خصوصی شدن این صنایع - شود، اما در عمل، عوامل فراوانی مانع تحقق کامل این تعهد دولت می‌شود. به‌نظر می‌رسد یکی از روش‌های کارآمد برای حل این مشکل، ایجاد تعهداتی در برابر حق بر آب برای شرکت‌ها و یا به‌عبارت دیگر، اعمال افقی این حق در نظام‌های حقوقی ملی و بین‌المللی باشد. اگرچه اعمال افقی حقوق بشر، با موانع نظری و عملی قابل‌توجهی روبه‌رو است، ولی نشانه‌هایی از آن در نظام‌های ملی، حقوق نرَم بین‌المللی و همچنین قواعد خصوصی فراملی، قابل مشاهده

است. اعمال افقی حقوق بشر در مواردی که احترام به حقوق بشر به گونه‌ای سلبی امکان‌پذیر است^۱، با مقاومت‌های کمتری روبه‌رو است، اما چالش‌های جدی‌تر، زمانی مطرح می‌شوند که رعایت حقوق بشر، مستلزم اقدامات ایجابی^۲ شرکت‌ها است. در مورد حق بر آب نیز این امر به درستی صادق است. عمدتاً چنین مطرح می‌شود که شرکت‌ها، به منزله واحدهای سودآور تجاری، در مورد اتخاذ اقدامات ایجابی برای تحقق حق بر آب، وظیفه‌ای ندارند و تحمیل چنین تعهدی، مستلزم دگرگونی ماهیت این شرکت‌ها است.

در پژوهش حاضر، ضمن بررسی حق بر آب به منزله یکی از حقوق بنیادین بشر (بند اول)، دلایل ضرورت ورود بخش خصوصی به این عرصه و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای این امر برای حق بر آب، بررسی می‌شود (بند دوم). در ادامه تلاش می‌شود، ضمن تشریح مبانی حقوقی و اخلاقی اعمال افقی حق بر آب در مورد شرکت‌های خصوصی و اهمیت و نقش آن در تضمین تحقق حقوق بشر (بند سوم)، به این پرسش‌ها پاسخ داده شود:

الف- آیا انجام اقدامات ایجابی برای تحقق حق بر آب، از سوی شرکت‌های خصوصی به‌ویژه شرکت‌های فراملی، سبب تغییر ماهیت این شرکت‌ها شده است؟

ب- با استفاده از چه روش‌هایی می‌توان میان اهداف اقتصادی این شرکت‌ها و تعهدات اخلاقی و حقوقی آن‌ها، تعادل ایجاد کرد؟

۱. حق بر آب به‌عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر

انسان‌ها برای ادامه حیات و بهره‌مندی از زندگی شایسته، باید به آب و به‌ویژه آب آشامیدنی سالم دسترسی داشته باشند. ادامه زندگی، بدون دسترسی به آب شیرین ناممکن است و دسترسی محدود به آب آشامیدنی سالم، روند زندگی شایسته را مخدوش می‌کند. اصول حقوق بشر، برای حفاظت از کرامت انسانی و زندگی شایسته افراد، طراحی و تدوین شده‌اند؛ بنابراین، توجه به دسترسی به آب آشامیدنی سالم، در قالب یک حق بشری، به معنای تأیید اهمیت بنیادین این ماده حیاتی برای حفظ کرامت انسانی است. این اصول به‌طور بالقوه، همچون سدی در برابر انفعال دولت‌ها و زیاده‌خواهی سایر بازیگران قدرتمند ظاهر می‌شوند؛ سدی که عوامل محدودکننده دسترسی به آب سالم را مهار می‌کند.

با وجود اهمیت بسیار زیاد حق بر آب، به این مهم در بسیاری از کنوانسیون‌های بین‌المللی و

۱. حالت‌هایی که در آن تصریح می‌شود که چه اقداماتی نباید انجام شود.

۲. حالت‌هایی که در آن مشخص می‌شود که چه اقداماتی باید انجام شود.

منطقه‌ای حقوق بشر، به‌طور مستقیم و به‌مثابه یکی از حقوق بشر، اشاره نشده است؛ هرچند اشاره غیرمستقیم به آن، در این اسناد، قابل توجه است^۱. بسیاری از فعالان حقوق بشر، دانشگاهیان و سازمان‌های بین‌المللی و آژانس‌های تخصصی سازمان ملل متحد نیز در طول دهه‌های متمادی، به‌ویژه در دو دهه اخیر، بر ضرورت شناسایی صریح و تبیین ابعاد گوناگون این حق تأکید کرده‌اند. در پاسخ به این خواسته‌ها و نیازهای فوری جامعه بشری، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به‌منزله نهاد ناظر بر اجرای میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی، در دیدگاه‌های عمومی شماره ۱۵ خود، به موضوع حق بر آب پرداخته و بیان کرده است که میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی، در مواد ۱-۱۱ (حق برخورداری از استانداردهای شایسته زندگی) و ۱-۱۲ (حق بر سلامت)، به‌طور غیرمستقیم، حق بر آب را شناسایی کرده است. همچنین، گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد در موضوع آب، در گزارش سال ۲۰۰۲ خود اعلام کرد که حق بر آب آشامیدنی سالم و فاضلاب، بخش جدایی‌ناپذیر حقوق بشر بین‌المللی است و می‌تواند به‌مثابه شرط ابتدایی اجرای بسیاری از اصول حقوق بشر به‌شمار آید (گزارش گزارشگر ویژه سازمان ملل^۲، ۲۰۰۲). دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد نیز در گزارش خود به شورای حقوق بشر، تأکید کرده است که حقوق بشر بین‌الملل، دربرگیرنده تعهدات روشنی در مورد دسترسی به آب آشامیدنی سالم است (گزارش دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر^۳، ۲۰۰۷). علاوه بر این موارد، مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز برای نخستین بار، با تصویب یک قطعنامه، ضمن شناسایی حق بر آب به‌مثابه یکی از حق‌های بشری، بر اهمیت این حق برای تحقق برخی دیگر از حق‌های بشری تأکید کرده است (قطعنامه ۶۴/۲۹۲ مجمع عمومی سازمان ملل متحد^۴، ۲۰۱۰). به این ترتیب و با وجود عدم اشاره مستقیم کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشر، می‌توان گفت امروزه در مورد پذیرش دسترسی به آب آشامیدنی و فاضلاب - به‌منزله یکی از حقوق بنیادین بشر - تردیدی وجود ندارد.

ابعاد گوناگون حق بر آب را می‌توان به‌خوبی در دیدگاه‌های عمومی شماره ۱۵ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی ملل متحد بررسی کرد. براساس دیدگاه‌های عمومی شماره ۱۵ «حق بر آب، به‌معنای استحقاق هر فرد برای [دسترسی به] آب کافی، سالم، قابل قبول، در دسترس

۱. برای نمونه مراجعه شود به: ماده (۲) ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک، ماده (۲) ۱۴ کنوانسیون محو تمام گونه‌های تبعیض علیه زنان، ماده ۲۸ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت، ماده ۵ منشور اروپایی منابع آب و ماده (۱) ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی.

2. UN special rapporteur

3. office of high commissioner for human rights (OHCHR)

4. general assembly resolution

و با قیمت قابل پرداخت برای مصرف‌های شخصی و خانگی است» (نظرات عمومی^۱ شماره ۱۵، ۲۰۰۳، ۲). در راستای تحقق حق بر آب، باید علاوه بر حفظ دسترسی موجود به منابع آب، از مداخله در دسترسی به آب (مانند قطع خودسرانه آب و یا آلوده کردن منابع آب) جلوگیری شود، ضمن اینکه باید امکان دسترسی به زیرساخت‌های لازم برای تأمین آب و بهره‌مندی از فرصت برابر برای دسترسی افراد به منابع آب نیز فراهم شود (نظرات عمومی شماره ۱۵، ۲۰۰۳، ۱۰). این کمیته همچنین اعلام می‌کند که آب باید به مقدار کافی برای کرامت، حیات و سلامت انسانی تأمین شود و چهار معیار را برای سنجش کفایت حق بر آب تعیین می‌کند که عبارتند از: «فراهم بودن^۲»، «کیفیت^۳»، «قابلیت دستیابی^۴» و «قابلیت پرداخت^۵».

الف- «فراهم بودن» به این معنا است که تأمین آب برای هر فرد - به منظور مصرف‌های شخصی و خانگی - باید کافی و پیوسته باشد. البته درباره تعیین میزان آب کافی برای هر فرد، در میان کارشناسان اتفاق نظر وجود ندارد و میزان تعیین شده بین روزانه ۲۰ تا ۵۰ لیتر، متغیر است (لتنار^۶، ۲۰۱۱، ۳۱۵).

ب- «کیفیت» به مثابه دومین معیار، به این معنا است که آب موردنیاز هر شخص برای مصرف شخصی و خانگی، باید سالم باشد؛ یعنی میکروارگانیزم‌ها، مواد شیمیایی و خطرهای رادیولوژیکی که سلامتی انسان را تهدید می‌کند، در آن یافت نشود (نظرات عمومی شماره ۱۵، ۲۰۰۳، ۱۲).

ج- قابلیت دستیابی و یا دسترسی، مستلزم این است که افراد به آب و خدمات آب، از نظر فیزیکی، اقتصادی، و اطلاعاتی، دسترسی داشته باشند و این دسترسی، بدون تبعیض باشد. د- قابلیت پرداخت نیز به معنای این است که خط‌مشی‌های قیمت‌گذاری متناسب، امکان دسترسی افراد به آب را فراهم کند (نظرات عمومی شماره ۱۵، ۲۰۰۳، ۱۲).

در دیدگاه‌های عمومی شماره ۱۵ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، همانند سایر اسناد حقوق بشری، تضمین احترام، حمایت و تحقق حق بر آب در وهله نخست، به عهده دولت‌ها قرار داده شده است، یعنی دولت‌ها موظف هستند موانع موجود در مسیر دسترسی افراد به آب آشامیدنی سالم و کافی را از میان بردارند و از حق افراد در برابر مداخله‌های سایر اشخاص یا

1. general comment
2. availability
3. quality
4. accessibility
5. affordability
6. Letnar

سازمان‌ها و از جمله شرکت‌های خصوصی، حمایت کنند. دولت‌ها همچنین متعهد هستند که با استفاده از تمام ابزارها و منابع موجود، دسترسی به آب را برای همگان تضمین کنند. در این راستا، کمیته یادشده چنین بیان می‌کند: «دولت‌های عضو باید برای جلوگیری از نقض حق بر آب افراد و جوامع از سوی شهروندان و شرکت‌ها، اقداماتی را در کشورشان انجام دهند. دولت‌های عضو باید قادر باشند از طریق ابزارهای حقوقی و سیاسی، بر عملکرد اشخاص ثالث در مورد این حق، تأثیر بگذارند و مطابق با منشور ملل متحد و حقوق بین‌الملل لازم‌الاجرا، اقدامات مقتضی را برای بهبود این تأثیرگذاری، انجام دهند» (نظرات عمومی شماره ۱۵، ۲۰۰۳، ۳۳). به این ترتیب، دولت‌ها باید هم خودشان به این حق احترام بگذارند و آن را رعایت کنند، و هم تضمین‌کننده رعایت این حق توسط اشخاص بخش خصوصی باشند.

تحقق حق بر آب مانند بسیاری از حق‌های اقتصادی و اجتماعی، در وهله نخست، نیازمند اتخاذ اقدامات ایجابی از سوی دولت‌ها (به‌مثابه متعهدان به آن) است. برای تضمین دسترسی به آب آشامیدنی سالم، علاوه بر موجود بودن منابع آب شیرین، وجود زیرساخت‌های مناسب برای جمع‌آوری، تصفیه و انتقال آب نیز الزامی است و تأمین زیرساخت‌ها نیز علاوه بر دانش فنی و حضور نیروی انسانی متخصص، به منابع مالی قابل توجهی نیاز دارد. بسیاری از دولت‌های درحال توسعه، به‌ویژه دولت‌های کمتر توسعه‌یافته، به دلایل فراوانی از جمله نداشتن زیرساخت‌های لازم، عدم دسترسی به منابع مالی، فنی و انسانی کافی برای ساخت زیرساخت‌ها، و وجود ضعف‌های شدید مدیریتی، قادر به تضمین دسترسی به حق بر آب نیستند.

۲. مشارکت بخش خصوصی و حق بر آب: فرصت‌ها و تهدیدها

کمیابی منابع آب ممکن است در نتیجه کمیابی فیزیکی منابع آب رخ دهد، یعنی ممکن است منابع فیزیکی کافی برای تأمین آب آشامیدنی در یک منطقه، وجود نداشته باشد، اما در بسیاری از مواقع، کمیابی منابع آب نه به دلیل فقدان منابع فیزیکی، بلکه به سبب مدیریت ضعیف منابع آب رخ می‌دهد. در این شرایط، منابع کافی برای تأمین نیازهای خانگی، صنعتی و کشاورزی موجود است، ولی ابزار کافی برای در دسترس قرار دادن این منابع، وجود ندارد (گزارش برنامه توسعه ملل متحد^۱، ۲۰۰۶)؛ برای مثال، کمبود سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها یا فناوری انتقال آب از رودخانه، سفره‌های آبی و یا دیگر منابع آب، و کمبود ظرفیت انسانی برای پرداختن به تقاضاهای مربوط به آب، منجر به عدم دسترسی افراد به آب شیرین شده است. در برخی از موارد، ممکن

1. united nations' development program (UNDP)

است حتی با وجود زیرساخت‌های کافی، توزیع آب به‌نحو عادلانه‌ای انجام نشود. این نوع بحران آب، عمدتاً در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، به‌ویژه در کشورهای آفریقایی، مشاهده می‌شود (گزارش سازمان کشاورزی و غذا^۱، ۲۰۰۷، ۷).

در مواردی که کمیابی و بحران آب آشامیدنی، به‌دلیل نبودن زیرساخت‌های کافی و یا مدیریت ناکارآمد در بهره‌برداری و انتقال و توزیع منابع آب، رخ می‌دهد، ورود بخش خصوصی به این صنعت، ممکن است به حل این مشکل کمک کند. ورود بخش خصوصی به صنعت آب، به‌ویژه از نظر ارتباط با توسعه و رفاه عمومی، موافقان و مخالفان فراوانی دارد. برخی از مفسران و پژوهشگران بر این نظرند که دولت، مسئول توسعه و تأمین کالاهای مرتبط با رفاه عمومی - مانند آب - است و ورود بخش خصوصی به این حوزه و تبدیل آب به یک کالای تجاری، ممکن است پیامدهای منفی شدیدی داشته باشد. از سوی دیگر، برخی از پژوهشگران و خط‌مشی‌گذاران، به‌ویژه طرفداران اندیشه‌های اقتصاد نولیبرال، از مشارکت بخش خصوصی در فعالیت‌های توسعه‌ای، به‌مثابه ابزاری برای بهبود کارآمدی بازار، دفاع می‌کنند. بررسی دیدگاه‌های موافقان و مخالفان ورود بخش خصوصی، به‌ویژه سرمایه‌گذاران خارجی در قالب شرکت‌های بزرگ و فراملی، به بحث‌های نظری جدی‌ای می‌انجامد که باید در نوشتار جداگانه‌ای به آن پرداخته شود. در این پژوهش فارغ از بحث‌های نظری، مقوله ورود بخش خصوصی به صنایع آب، نتایج مثبت و منفی آن، و نحوه افزایش آثار مثبت و کاهش آثار منفی آن بررسی خواهد شد. در طول دهه‌های اخیر، علت اصلی کمبود دسترسی به آب آشامیدنی سالم را - به‌دستی - ناشی از مشکلات مدیریتی (و نه کمبود منابع آب) دانسته‌اند (راسل^۲، ۲۰۱۱، ۹). از دیدگاه شورای تجارت جهانی برای توسعه پایدار، «تضمین [تأمین] آب برای همه، در صورتی که نحوه مدیریت منابع آب تغییر کند، هدفی دست‌یافتنی است». این سازمان همچنین بر ضرورت تسریع در مشارکت بخش خصوصی و دولتی، برای بهبود خدمات تأمین آب برای افراد فقیر تأکید کرده و شواهدی را نیز مبنی بر موفقیت این مشارکت ارائه داده است (گزارش شورای تجارت جهانی برای توسعه پایدار^۳، ۲۰۰۲، ۱۹).

از دهه ۱۹۷۰، به‌دلیل بروز برخی مشکلات در سازمان‌های دولتی متولی آب، ازجمله پایین بودن کیفیت و پوشش اندک خدمات، ناکارآمدی، فساد اداری، نرخ‌های پایین بازگشت هزینه‌ها، بهره‌وری اندک و انباشت وام‌های کلان، جست‌وجو برای یافتن راه‌های جایگزین، آغاز شد

1. food and agriculture organization of the united nations (FAO)
2. Russell
3. world business council for sustainable development (WBCSD)

(ویلیامز^۱، ۲۰۰۷، ۴۹۲). خصوصی کردن صنایع آب نیز به مثابه راه‌حلی برای کاهش مشکلات تأمین آب، مدنظر قرار گرفت. البته این موضوع به شروع بحث‌هایی درباره مسئولیت شرکت برای تضمین فراهم بودن، کیفیت، قابلیت دستیابی و قابلیت پرداخت آب، به‌منزله یک حق بشری، منجر شد. از یک‌سو، طرفداران خصوصی‌سازی اشاره می‌کنند که سیستم تأمین تسهیلات عمومی به میزان قابل توجهی از تضمین تأمین آب برای افرادی که به آن احتیاج دارند، به‌ویژه افراد فقیر، ناتوان است و از سوی دیگر، باید توجه داشت که خصوصی‌سازی صنایع آب ممکن است دسترسی به آب آشامیدنی سالم را به دلیل افزایش نرخ آب، دشوار کند (نت^۲، ۲۰۰۶، ۵۸۹-۵۸۷).

بنابراین، ورود شرکت‌های خصوصی به حوزه تأمین آب و ارائه خدمات مربوط به آن، همانند شمشیری دولبه برای رعایت و تحقق حق بر آب عمل می‌کند. از یک‌سو بسیاری از دولت‌ها، به‌ویژه دولت‌های کمتر توسعه‌یافته منابع مالی، فنی، و انسانی کافی برای تضمین این حق را در اختیار ندارند، و از سوی دیگر، حتی اگر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی، این منابع را در اختیار این دولت‌ها قرار دهند، ضعف مدیریت و فساد اداری، سبب کاهش بازدهی و در نتیجه، عدم امکان تضمین دسترسی برابر افراد به آب آشامیدنی سالم می‌شود. در حالی که ورود شرکت‌های خصوصی، به‌ویژه شرکت‌های بزرگ و فراملی که امکانات، منابع، و توان مدیریتی بالایی دارند، بر احتمال تأمین، تصفیه، و انتقال بهتر منابع آب می‌افزاید؛ باین حال، این امر الزاماً به دسترسی برابر تمام افراد به این منابع - دست‌کم به‌میزانی که زندگی شایسته آن‌ها تضمین شود - نمی‌انجامد، زیرا شرکت‌های خصوصی برای دستیابی به سود، به این عرصه وارد می‌شوند و در نتیجه، به آب به‌مثابه کالایی تجاری می‌نگرند و خدمات مربوط به آب را به‌گونه‌ای قیمت‌گذاری می‌کنند که بالاترین میزان سود را برای آن‌ها تضمین کند. این موضوع، ممکن است تحقق حق آب را به‌ویژه برای افراد فقیر و گروه‌های خاص، مانند کودکان، افراد معلول، زنان، و سایر افراد حاشیه‌ای، بسیار دشوار کند.

موضوع نقض و یا سوءاستفاده از حق بر آب از سوی شرکت‌های خصوصی در فرض خصوصی‌سازی خدمات مربوط به آب، یکی از دغدغه‌های مهم متخصصان حوزه حق بر آب و سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی است. این نگرانی سبب شده است که عده‌ای، خصوصی‌سازی صنایع آب و ورود این شرکت‌ها به حوزه تأمین این خدمت عمومی حیاتی را کار نادرستی تلقی کنند. در عین حال، همان‌گونه که پیشتر توضیح داده شد، دولت‌ها نیز به‌تنهایی و بدون کمک بخش خصوصی، قادر به ارائه کامل این خدمات نیستند؛ بنابراین، عده‌ای از متخصصان بر این نظرند که

1. Williams

2. Note

حتی در فرض خصوصی سازی صنایع آب و ورود شرکت‌ها به این عرصه، دولت‌ها به منزله متعهد حق بر آب و دارندگان قدرت فائمه در کشور، باید در قراردادهای مربوطه و یا به هر روش مناسب دیگری، به گونه‌ای عمل کنند که مانع سوءاستفاده اشخاص خصوصی، به ویژه شرکت‌ها، از این حق شوند؛ دولت‌ها می‌توانند با استفاده از روش‌ها و ابزارهای گوناگون، از جمله قانون‌گذاری، نظارت و رسیدگی قضایی، این وظیفه را انجام دهند.

تأکید بر مسئولیت دولت در حمایت از افراد در برابر نقض حق بر آب از سوی شرکت‌ها نیز اگرچه از لحاظ مبانی نظری، کاملاً درست است، اما در عمل، تحقق حق بر آب را تضمین نخواهد کرد (لاگوت^۱، ۲۰۱۴، ۱۴). شرکت‌های بزرگ، به ویژه شرکت‌های فراملی که به حوزه خدمات آب وارد می‌شوند و در برخی موارد به گونه‌ای انحصاری این حوزه را اداره می‌کنند، معمولاً دارای قدرت و توان مالی بسیار بالایی هستند و حتی در برخی از موارد، قدرت مالی و تأثیرگذاری آن‌ها از دولتی که در قلمرو سرزمینی آن مشغول به ارائه خدمات هستند، فراتر می‌رود. این شرکت‌ها که بر مبنای قراردادهای سرمایه‌گذاری خارجی وارد عرصه فعالیت می‌شوند، هم در زمان ارائه پیشنهاد همکاری و هم در زمان انعقاد و اجرای قراردادهای یادشده، قدرت چانه‌زنی بالایی به دست می‌آورند؛ تا حدی که دولت میزبان به خدمات آن‌ها نیازمند می‌شود و به راحتی نمی‌تواند از حقوق انسانی اتباع خود در برابر آن‌ها دفاع کند یا به درستی بر عملکرد آن‌ها نظارت نماید؛ بنابراین، اگرچه در مقام طرح نظریه، دولت، مسئولیت دارد که از حقوق انسان‌ها برای برخورداری از حق بر آب، در برابر شرکت‌ها دفاع کند، ولی در عمل، از قدرت کافی برای ایفای این تعهد برخوردار نیست؛ در نتیجه متعهد کردن شرکت‌ها به رعایت این حقوق به گونه‌ای مناسب‌تر و کامل‌تر، می‌تواند به تحقق حق بر آب، کمک کند.

۳. شرکت‌های خصوصی و اعمال افقی حق بر آب

یکی از بزرگ‌ترین موانع ایجاد تعهدات مربوط به حق بر آب - به منزله یکی از حق‌های بشری - انتقاد مربوط به ناممکن بودن اجرای افقی این حق به طور خاص و حقوق بشر به طور کلی است. به طور سنتی، حقوق بشر برای حمایت از اشخاص در برابر اعمال افراطی و زیاده‌روی‌های حکمرانان مطرح شد. به عبارت دیگر، حقوق بشر ابتدا برای کنترل روابط میان حکومت‌کنندگان و مردم تنظیم شده است (تیلور^۲، ۱۹۹۸، ۳۳۱)؛ بنابراین، به طور سنتی، این دسته از حقوق، به صورت عمودی و در

1. Lagoutte
2. Taylor

روابط بالا به پایین حکمرانان و مردم اعمال می‌شود (ون‌در‌والت^۱، ۲۰۰۳، ۷). اعمال سنتی حقوق بشر به صورت عمودی و در روابط میان حکومت‌کنندگان و حکومت‌شوندگان، عمدتاً به دلیل تجمع قدرت نامحدود و انحصاری در دست حکمرانان و توانایی تأثیرگذاری بر جنبه‌های گوناگون و بنیادین زندگی افراد، در نتیجه این تجمع قدرت انحصاری بوده است. به عبارت بهتر، هدف اصلی حقوق بشر، حمایت از افراد، در برابر قدرت انحصاری و نامحدودی است که به طور سنتی، تنها در اختیار حکمرانان قرار داشته است، اما امروزه به دلایل فراوانی، موجودیت‌های دیگری غیر از دولت، از این قدرت بیش از حد، بهره‌مند شده‌اند؛ به گونه‌ای که به دشواری می‌توان دولت‌ها را دارنده بیشترین قدرت انحصاری به‌شمار آورد. تجمع قدرت بسیار زیاد نزد موجودیت‌های غیردولتی، از جمله شرکت‌های خصوصی، به‌ویژه شرکت‌های بزرگ و فراملی، سبب شده است که آن‌ها نیز همچون دولت، از قدرت تأثیرگذاری بر بخش‌های گوناگون زندگی افراد، برخوردار شوند؛ بنابراین، برای تأمین هدف اصلی حقوق بشر، یعنی حمایت از کرامت ذاتی افراد انسانی در برابر قدرت‌های بزرگ و انحصاری، اعمال این حقوق در روابط میان افراد و اشخاص خصوصی دارنده این قدرت نیز قابل توجه به نظر می‌رسد.

اعمال حقوق بشر در روابط میان اشخاص خصوصی با یکدیگر را به اصطلاح «اعمال افقی حقوق بشر»^۲ می‌نامند، زیرا در این شرایط، حقوق بشر میان اشخاصی که در یک سطح قرار دارند، یعنی اشخاص خصوصی، اعمال می‌شود. در این شیوه از اعمال حقوق بشر، برخلاف شیوه سنتی که تنها دولت‌ها و قوای عمومی، «دارنده تعهد» و افراد، «دارنده حق» به‌شمار می‌آمدند، اشخاص خصوصی نیز می‌توانند دارای تعهدات حقوق بشری محسوب شوند. متعهد یک حق بشری نباید براساس ماهیت عمومی یا خصوصی‌اش تعیین شود، بلکه معیار تعیین متعهد، به میزان وابستگی دارنده حق به او و یا میزان کنترل او بر کالاها یا خدماتی که برای دارنده حق، حیاتی به‌شمار می‌آیند، مربوط است. پافشاری بر تفکیک میان بخش عمومی و خصوصی برای تعیین متعهد در برابر حق‌های بشری بر مبنای این نظریه است که روابط بازار به صورت آزادانه انتخاب می‌شود، در حالی که افراد نمی‌توانند انتخاب کنند که به اقتدار دولتی تن در دهند یا خیر، اما این ایده با واقعیت‌های موجود سازگار نیست و در مواردی که شرکت‌ها، کارکردهای عمومی را در اختیار می‌گیرند و با خدمات معینی را به صورت انحصاری ارائه می‌دهند، متزلزل می‌شود. در چنین شرایطی، شرکت همانند دولت از طریق انحصار در اعمال قدرت، به نوعی افراد را زیر اقتدار خود قرار می‌دهد. اگر

1. Van der Walt
2. horizontal application of human rights

پذیریم که تعهدات حقوق بشری باید به شرکت‌ها براساس کارکرد و توانایی‌شان در تأثیرگذاری بر افرادی که با آن‌ها ارتباط دارند یا موقعیت‌هایی که در آن تصمیم می‌گیرند، بار شود، روشن است که شرکت خصوصی‌ای که خدمات آب را انحصاری می‌کند، باید وادار شود که ارائه این خدمات ضروری برای زندگی شایسته را برای همگان تضمین کند (دوشاتر^۱، ۲۰۱۳، ۱۵).

برخی منتقدان اعمال افقی حقوق بشر بر این نظرند که این امر، مفهوم حقوق بشر را تحریف و کم‌اهمیت می‌کند (لتنار، ۲۰۱۱، ۳۳۲)، اما باید توجه داشت که با تأکید بر اینکه همواره یکی از طرف‌های ادعاهای حقوق بشری باید دولت باشد، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های حقوق بشر، یعنی حفظ کرامت ذاتی انسان در برابر فشارهای خارجی، به فراموشی سپرده می‌شود (کلفم^۲، ۱۹۹۶، ۹۲). درواقع، به‌چالش کشیدن فهم تاریخی از اعمال حقوق بشر، برای استناد به اعمال افقی حقوق بشر، موضوعی محوری و مهم است (ون دروالت، ۲۰۰۳، ۳).

اعمال افقی حقوق بشر، تنها موضوعی نظری نیست و درعمل نیز برخی از نظام‌های حقوقی داخلی، به‌ویژه قوانین اساسی، اعمال افقی حقوق بشر را به رسمیت شناخته‌اند (گردبام^۳، ۲۰۰۳)؛ برای نمونه، بخش ۹ از فصل مربوط به حقوق مردم قانون اساسی آفریقای جنوبی، چنین مقرر می‌دارد: «مقررات مربوط به حقوق افراد درصورت امکان و تاحدی که ممکن باشد، اشخاص حقیقی یا حقوقی را نیز متعهد می‌کند؛ البته با درنظر گرفتن ماهیت حق و ماهیت تعهدی که حق مربوطه تحمیل می‌کند» (قانون اساسی آفریقای جنوبی، ۱۹۹۶، بخش ۲ ماده (۹۳)). قانون اساسی ایرلند و رویه قضایی دادگاه قانون اساسی آلمان نیز از دیگر نمونه‌های اعمال افقی حقوق بشر در قوانین اساسی است (لتنار، ۲۰۱۱، ۳۳۴). علاوه‌بر قوانین ملی، امروزه برخی از اسناد بین‌المللی نیز در قالب «قواعد نرم^۴» و یا غیرالزام‌آور بین‌المللی، از جمله «اصول راهنمای سازمان همکاری اقتصادی و توسعه برای شرکت‌های چندملیتی^۵» و همچنین «اصول راهنمای سازمان ملل در مورد حقوق بشر و تجارت^۶» - مصوب شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد - به‌صراحت اعلام کرده‌اند که شرکت‌های خصوصی، به‌ویژه شرکت‌های فراملی، متعهد به احترام به تمام حق‌های بشری هستند.

علاوه‌بر قوانین ملی و اسناد بین‌المللی، بسیاری از شرکت‌های بزرگ و فراملی نیز، چه به‌صورت انفرادی و چه با عضویت در ابتکارات بین‌المللی - در قالب کدهای رفتاری و قواعد

1. De Schutter
2. Clapham
3. Gardbaum
4. soft law
5. OECD guidelines for multinational enterprises
6. UN guiding principles on business and human rights

خصوصی - به گونه‌ای داوطلبانه پابندی خود را به احترام به حقوق بشر و رعایت دسته‌ای از حق‌های بشری (عمدتاً حقوق مربوط به کار و یا حفاظت از محیط زیست)، اعلام کرده‌اند. این قواعد داوطلبانه و غیردولتی، اگرچه الزامات و ضمانت‌های اجرایی حقوقی سنتی را در پی ندارد، اما حاکی از حرکت جامعه بین‌المللی به سوی پذیرش الزامی تعهد حقوق بشری برای بازیگران قدرتمند عرصه‌های ملی و فراملی است که در بسیاری موارد، از نظر ثروت و قدرت، از دولت‌ها پیشی می‌گیرند، و میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر حقوق افراد نیز - دست‌کم در حوزه‌های فعالیتشان - همانند دولت‌ها است.

نتایج یک پژوهش درباره اسناد و عملکرد چهار شرکت فراملی فعال در عرصه خدمات آب که بیش از ۸۰ درصد صنایع خصوصی سازی شده آب در نقاط گوناگون جهان را هدایت می‌کنند، حاکی از تأکید بر حق بر آب است و شرکت‌های یادشده بر این باور بوده‌اند که فعالیت‌های آن‌ها می‌تواند در تحقق این حق - به صورت مثبت و یا منفی - تأثیر بگذارد. این شرکت‌ها، حق بر آب را بیش از یک تعهد حقوقی، مفهومی اجتماعی به‌شمار می‌آورند و فعالیت در مسیر تحقق آن را نیز به صورت داوطلبانه و در راستای مسئولیت اجتماعی شرکت، و نه یک وظیفه الزام‌آور، می‌پذیرند (راسل، ۲۰۱۱، ۱۶-۱۳).

واقعیت این است که اختلاف نظرهای بسیار زیاد، فقدان اراده سیاسی دولت‌ها را برای ایجاد قواعد الزام‌آور مربوط به الزام رعایت حقوق بشر برای شرکت‌ها و مهار مقاومت بسیار زیاد آنان - به‌ویژه شرکت‌های فراملی که نفوذ بسیار زیادی نیز بر قاعده‌گذاران ملی و بین‌المللی دارند - در پی داشته است. اگر در سطح بین‌المللی، قواعد الزام‌آوری برای تحمیل تعهدات حقوق بشری بر شرکت‌ها تصویب نشود و در سطوح ملی نیز به ندرت و تنها به صورت استثنایی، قواعد الزام‌آوری در این زمینه ایجاد شود، تلاش‌های مدافعان حقوق بشر، سازمان‌های مردم‌نهاد، جامعه مدنی داخلی و بین‌المللی و در نهایت، فشار افکار عمومی، سبب خواهد شد که در مورد وظیفه شرکت‌ها برای احترام به حقوق بشر، حتی با مبنای اخلاقی و یا اجتماعی، پذیرش بیشتری وجود داشته باشد^۱ (مارتی، ۲۰۱۳، ۹۱)، اما مقاومت‌ها در برابر ایجاد تعهدات حقوق بشری برای شرکت‌های فراملی هنگامی بیشتر و جدی‌تر می‌شود که رعایت حقوق بشر، مستلزم انجام اقدامات ایجابی از سوی شرکت و یا پرداخت هزینه باشد؛ وضعیتی که در مورد بسیاری از حق‌های اقتصادی و اجتماعی بشر و به‌ویژه حق بر آب، صادق است. در چنین شرایطی، این ایراد

۱. این روند در حال حاضر نیز بسیار اثربخش است.

اساسی مطرح می‌شود که شرکت‌ها، مؤسسه‌های عمومی ارائه‌دهنده خدمات رفاهی نیستند، بلکه واحدهای سودآور اقتصادی هستند که با هدف ایجاد سود بیشتر برای مالکان خود ایجاد شده‌اند و ایجاد اقدامات ایجابی برای تحقق حقوق بشر، آن‌ها را از وظیفه اصلی‌شان دور خواهد کرد.

۳-۱. ایجاد تعادل میان ماهیت شرکت‌ها به منزله واحدهای سودآور تجاری و مسئولیت آن‌ها در برابر حق بر آب

مشکل اصلی اعمال تعهدات ایجابی در مورد حق بر آب برای شرکت‌ها، تفاوت‌های اساسی میان دولت‌ها و این شرکت‌ها است. دولت‌ها دارای قلمروی هستند که در آن اعمال اقتدار می‌کنند؛ همچنین آن‌ها می‌توانند در برابر اشخاص و دارایی‌هایی که در قلمرو یا حوزه صلاحیتشان قرار دارند، اعمال صلاحیت کنند. علاوه بر این، دولت‌ها از اختیار دریافت مالیات و هزینه کردن آن برخوردارند. در نتیجه، می‌توانند برای افراد تحت صلاحیت خود، خدمات عمومی ارائه دهند و از این رو دارای جایگاه ویژه‌ای هستند (دوشاتر، ۲۰۱۳، ۸). در مقابل، شرکت‌ها هر میزان هم که بزرگ و قدرتمند باشند، به‌طور رسمی از قدرت قاعده‌گذاری و اعمال صلاحیت بر افراد برخوردار نیستند و منابع آن‌ها، نه از طریق دریافت مالیات و یا فروش منابع ملی، بلکه توسط سرمایه‌گذاران و سهام‌داران و در واقع، مالکان تأمین می‌شود.

دولت‌ها تعهدات ایجابی خود را برای حمایت و تحقق حقوق بشر، با استفاده از قدرت قانون‌گذاری و یا تأمین خدمات عمومی برای مردم و با تکیه بر ابزار مالیات و پیروی از رتبه‌بندی اولویت‌ها - از طریق فرایندهای دموکراتیک - انجام می‌دهند. از آنجاکه این ابزارها در اختیار شرکت‌ها نیست، ممکن است به‌درستی پرسیده شود که آیا اعمال تعهدات ایجابی در مورد همه شرکت‌ها امکان‌پذیر است و در صورتی که پاسخ مثبت باشد، چگونه باید حوزه این تعهدات را مشخص کرد. برخی از حقوق‌دانان و مفسران، از جمله جان راگی، گزارشگر ویژه دبیرکل در موضوع حقوق بشر و شرکت‌های فراملی، با منفی فرض کردن پاسخ به پرسش یادشده چنین توضیح می‌دهند که در عین حال که شرکت‌ها باید به حقوق بشر احترام بگذارند، نمی‌توان تعهداتی را در مورد حمایت از حقوق بشر بر آن‌ها بار کرد؛ هرچند ممکن است آن‌ها در موقعیتی باشند که در برخی شرایط، امکان تأثیرگذاری داشته باشند. راگی همچنین بیان می‌کند که «شرکت‌ها در عین حال که اعضای جامعه هستند، اعضای اقتصادی هستند و نه مؤسسه‌های مربوط به تأمین منافع عمومی دموکراتیک. به همین دلیل، مسئولیت‌های آن‌ها را نمی‌توان و نباید تنها آئینه تعهدات دولت‌ها دانست» (گزارش احترام، حمایت و جبران^۱، ۲۰۰۸، ۵۳).

1. protect, respect and remedy

با وجود پاسخ متداول به پرسش از منشاء تعهدات، بررسی عمیق‌تر موضوع، نکته‌های دیگری را در این مورد آشکار خواهد کرد. به محض اینکه ما تأیید می‌کنیم که شرکت‌ها باید در اجرای فعالیت‌های خود، حقوق بشر را در نظر بگیرند، به دلیل پیوستگی ذاتی میان ابعاد گوناگون این موضوع، رصد و پیگیری خط میان تعهد سلبی احترام به حقوق بشر و تعهد ایجابی حمایت و تحقق این حقوق، مجادله برانگیز می‌شود؛ برای مثال، در زمینه ارائه خدمات آب به مردم، شرکت باید تضمین کند که دسترسی برابر و امکان‌پذیر به آب سالم و کافی برای همگان را نقض نخواهد کرد (نظرات عمومی شماره ۱۵، ۲۰۰۳، ۲۳). در این مثال، مرز میان تعهد سلبی به خودداری از اقداماتی که بر حق بر آب تأثیر می‌گذارند و تعهدات ایجابی به مشارکت در تحقق این حق، ناپیدا است. موضوع این است که چگونه شرکت باید این امور را انجام دهد، نه اینکه آیا شرکت باید از انجام این اعمال خودداری کند یا نه. شرکت در رفتار کلی خود باید الزامات حقوق بشر را در نظر داشته باشد، خواه این رفتار، شکل فعل داشته باشد و یا ترک فعل.

بدیهی است که نمی‌توان ادعا کرد، شرکت‌ها در تمام امور و حوزه‌ها دارای قدرتی برابر با قدرت دولتی هستند و در نتیجه، باید در تمام حوزه‌ها اعمال ایجابی را برای تضمین تحقق همهٔ حق‌های بشری انجام دهند. در عین حال باید توجه داشت که گاهی شرکت‌ها در حوزه‌هایی فعالیت می‌کنند و بر اموری به‌طور مستقیم تأثیر می‌گذارند که بر زندگی افراد انسانی و حقوق بنیادین آن‌ها تأثیرگذار است، یعنی حوزه خدمات عمومی که پیشتر در صلاحیت انحصاری دولت بوده است، امروزه در معرض عمل و فعل دولت‌ها است؛ برای نمونه، زمانی که یک شرکت خصوصی به‌طور انحصاری، ارائه خدمات مربوط به آب را به‌منزله یکی از مهم‌ترین منابع حیات افراد، در اختیار دارد، تضمین دسترسی به آب سالم، دشوار می‌شود. در چنین وضعیتی، نمی‌توان به راحتی و با تکیه بر ماهیت غیردولتی و ویژگی شرکت به‌عنوان یک بنگاه اقتصادی، رعایت یک حق بشری بنیادین که لازمه حفظ حیات و کرامت انسانی میلیون‌ها نفر از افراد بشر است را قربانی کرد و باید بین دو ویژگی شرکت، به مثابه یک بنگاه سودآور اقتصادی از یک‌سو و تأمل در داشتن قدرت انحصاری و فائده در یک زمینهٔ خاص از سوی دیگر، تعادل ایجاد کرد. در این مورد، توجه به نکات زیر دارای اهمیت اساسی است.

برخی از منتقدان بر این نظرند که شرکت‌ها باید آزاد گذاشته شوند تا بتوانند اهدافی را که برای آن‌ها مناسب است، دنبال کنند و نباید آن‌ها را مجبور کرد تا در اهداف گسترده‌تر مربوط به عدالت اجتماعی و حقوق بشر وارد شوند، زیرا این اهداف، با هدف اولیهٔ آن‌ها، یعنی ایجاد سود بیشتر برای مالکان و سهام‌داران، در تعارض است. در این مورد، توجه به این نکته ضروری است که

اگرچه شرکت‌ها در منافع اقتصادی خود آزاد هستند، اما این آزادی، بی‌حد و حصر نیست و با قواعد ملی یا در برخی موارد، قواعد فراملی و حتی بین‌المللی مهار شده و حتی در مواردی نیز از طریق هنجارهای عینی متداول در بازار (هنجارهایی که الزاماً اقتصادی نیستند و در مواردی، رنگ‌وبوی اجتماعی نیز به خود می‌گیرند) محدود می‌شود.

نکته مهم دیگری که باید در پاسخ به منتقدان به آن توجه کرد، این است که اگرچه هدف اولیه از تأسیس شرکت‌ها، ایجاد سود بیشتر برای مالکان است، اما به دلیل اینکه شرکت‌ها، موجودیت‌های اخلاقی‌ای نیستند که اهدافشان را بر مبنای اراده آزاد تعیین کرده باشند و در نتیجه به خودی خود دارای اعتبار باشند، می‌توان با استناد به برخی اهداف انسانی، که به خودی خود دارای ارزش اخلاقی هستند، این اهداف را بازتعریف کرد. به عبارت دیگر، به محض اینکه بپذیریم که شرکت‌ها به منزله برساخته‌های حقوقی، فاقد اراده هستند و از ابتدا به مثابه ابزاری برای نیل به یکسری اهداف خاص، به ویژه تشویق پذیرش خطر بیشتر در تجارت و رشد بازارهای رقابتی، ایجاد شده‌اند، می‌توان به این نتیجه رسید که اهداف دیگری نیز می‌تواند به نام حقوق بشر و با هدف حفظ کرامت ذاتی انسان‌ها، به اهداف اولیه شرکت‌ها ضمیمه شود (دوشاتر، ۲۰۱۳، ۲۶). علاوه بر این، در نظر گرفتن برخی تعهدات در مورد برخی از حق‌های بشری، از جمله حق بر آب، ضمن توجه به محدودیت‌های ساختاری شرکت‌ها و با رعایت حوزه تأثیرگذاری آن‌ها، به هیچ‌روی به معنای دگرگون کردن ماهیت و هدف یک شرکت تجاری و تبدیل آن به یک مؤسسه ارائه‌دهنده خدمات عمومی نخواهد بود.

ایجاد تعادل میان اهداف مادی شرکت و مسئولیت‌ها و تعهدات آن در برابر اجتماع و حقوق بشر، در صورتی امکان‌پذیر است که ابتدا نگرش سنتی به شرکت‌ها به منزله واحدهایی که تنها در پی کسب حداکثر سود مالی هستند، اصلاح شود و ضمن بازتعریف اهداف شرکت، کسب سود اجتماعی و ایجاد محیطی امن‌تر و پایدارتر برای کسب سود نیز در شمار اهداف شرکت قرار گیرد. علاوه بر این، در این مسیر باید منافع مادی ناشی از احترام به حقوق بشر به طور کلی و حق بر آب به صورت خاص، که در میان مدت و بلندمدت برای شرکت‌ها به دست می‌آیند را نیز در نظر گرفت. در نظر گرفتن این موارد و توجه به تعهدات شرکت‌ها، به مثابه تعهدات ثانویه و مکمل تعهدات اولیه دولت‌ها در مورد حق بر آب و تعیین محدوده و قلمرو تأثیرگذاری شرکت‌ها بر این حق، می‌تواند مسیر ایجاد تعادل میان این دو هدف ارزشمند را هموار کند. در عین حال، ارائه یک فرمول کلی برای ایجاد تعادل میان این منافع به ظاهر متعارض، امکان‌پذیر نیست و باید به صورت موردی و با توجه به اوضاع و احوال خاص هر مورد، محدوده تعهدات شرکت‌ها را در قبال حق بر آب، ضمن رعایت ویژگی سودآوری شرکت‌ها، تعیین کرد.

۳-۲. «حکمرانی شرکتی» به منزله روشی برای برقراری تعادل میان ویژگی‌های خاص شرکت‌ها و

مسئولیت آن‌ها در برابر حق بر آب

برخی از پژوهشگران استدلال می‌کنند که هر تلاشی برای بهبود رفتار شرکت‌ها باید بر تغییر نگرش در مورد «حکمرانی شرکتی»^۱ و حقوق شرکت‌ها تمرکز کند (داین^۲، ۲۰۰۴، ۱۲). اگرچه تعریف‌های فراوانی برای حکمرانی شرکتی ارائه شده است، اما به‌طور کلی، حکمرانی شرکتی بر نظام کنترل و هدایت شرکت به‌ویژه ساختار و فرایند حکمرانی تمرکز دارد. ساختار، شامل ترکیب هیئت مدیره، تعداد، و نوع مدیران غیراجرایی و کمیته‌های هیئت مدیره است و فرایند نیز تأمین اطلاعات، کنترل داخلی، گزارش‌های مالی، و قواعد قراردادهای خدمت را دربر می‌گیرد (اسمردن^۳، ۲۰۱۰، ۲). اگرچه موضوع‌های مطرح‌شده درباره حکمرانی شرکتی، عمدتاً دغدغه‌های داخلی شرکت هستند، ولی آثار خارجی را نیز در پی خواهند داشت و با گسترش بحث‌های مربوط به مسئولیت شرکت‌ها در برابر اجتماع و حقوق بشر، ضروری است که گام‌هایی برای افزایش روزافزون این آثار نیز برداشته شود (آدیای^۴، ۲۰۱۲، ۱۶۹). هرچند مسئولیت اجتماعی شرکت، محدوده گسترده‌تری از حکمرانی شرکتی دارد^۵، اما اخیراً در ادبیات حکمرانی، بحث‌های تازه‌ای درباره حکمرانی شرکتی با درک ارزش‌های بنیادین و مسئولیت اجتماعی شرکت در برابر حقوق افراد به‌وجود آمده است. در واقع، هدف اصلی رویکرد ارزش‌محور در حکمرانی شرکت، ترویج صداقت، یکپارچگی، باز بودن و شفافیت در میان سایر ارزش‌های تجاری و سودآوری شرکت‌ها است؛ بنابراین، می‌توان ادعا کرد که الگوهای ساختاری حکمرانی شرکتی که متضمن مسائل مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکت از جمله احترام و رعایت حق بر آب باشد، در حال گسترش است (آدیای، ۲۰۱۲، ۱۷۱).

یکی از جنبه‌های حکمرانی شرکتی که در سال‌های اخیر رشد کرده و شرایط مناسبی را برای افزایش پاسخ‌گویی شرکت‌ها در برابر تعهداتشان به افراد و حقوق آن‌ها، از جمله حق بر آب فراهم کرده است، الزامات مربوط به گزارش‌دهی دوره‌ای است. امروزه بسیاری از شرکت‌های بزرگ و فراملی «گزارش‌های توسعه پایدار»^۶ منتشر می‌کنند که در بردارنده اطلاعاتی درباره آثار

1. corporate governance

2. Dine

3. Smerdon

4. Adeyeye

۵. در واقع، حکمرانی شرکتی به ارتباط میان مدیران و سهام‌داران، به‌ویژه مواردی که به ارزش سهام‌داران مربوط می‌شود، می‌پردازد و در مقابل، مسئولیت اجتماعی شرکت، مربوط به رابطه شرکت و ذی‌نفع‌های متعدد است.

6. sustainable developmet report

زیست محیطی، اجتماعی، و اقتصادی فعالیت‌های آن‌ها است. این گزارش‌ها، گروه‌های ذی‌نفع داخلی و خارجی را قادر می‌کند که فعالیت‌های شرکت‌ها را ارزیابی کنند و ضمن آشکار کردن آثار مثبت و منفی فعالیت‌های شرکت‌ها بر حقوق افراد از جمله حق بر آب، شرایط لازم برای پاسخ‌گویی شرکت‌ها در برابر آثار منفی اعمالشان را فراهم می‌کند.

علاوه بر اهمیت افزایش گستره موضوعی حکمرانی شرکتی و توجه بیشتر به بحث‌های مربوط به حقوق بشر به‌طور کلی، و حق بر آب به‌طور خاص، ضرورت پذیرش مداخله گروه‌های ذی‌نفع - به‌ویژه گروه‌های ذی‌نفع خارجی (خارج از حوزه مدیریتی شرکت) - یکی دیگر از مسائل مهمی است که نقش اساسی‌ای در تضمین رعایت حق بر آب توسط شرکت‌ها خواهد داشت. برخی از پژوهشگران بر این نظرند که با توجه به اینکه اداره شرکت به‌ویژه شرکت‌های بزرگ و فراملی بر حیات و منافع گروه‌هایی از افراد تأثیر بسزایی دارد، این افراد، هرچند از طریق سازمان‌های مردم‌نهاد و یا نمایندگان دیگر، باید بتوانند تاحدی که برای حفاظت از منافع یادشده ضروری است، در حکمرانی شرکتی تأثیرگذار باشند (پینتو^۱، ۲۰۰۵، ۴۷۹).

بحث و نتیجه‌گیری

ضعف‌های جدی دولت‌ها در زمینه‌های گوناگون مالی، فنی و مدیریتی، سبب می‌شود که آن‌ها برای ارائه خدماتی که به‌طور سنتی در حوزه صلاحیت انحصاری‌شان قرار داشته است، با محدودیت‌های قابل‌توجهی روبه‌رو شوند و ضرورت توسل به بخش خصوصی و به‌ویژه شرکت‌های فراملی و بهره‌مند از توانمندی‌های گوناگون، که آن‌ها را تبدیل به واحدهایی کارآمد و پربازده می‌کند، بیش از پیش خودنمایی کند. امروزه تردید چندانی در مورد ضرورت مشارکت بخش خصوصی برای حل بحران آب وجود ندارد، اما آنچه سبب می‌شود فعالان و متخصصان حقوق بشر، ورود این بخش به حوزه تأمین خدمت عمومی بسیار مهمی مانند آب را با چالش روبه‌رو کنند، خطرهای بالقوه این تحول برای تحقق حق بر آب به‌منزله یکی از مهم‌ترین حق‌های بشری، برای حفظ حیات و کرامت انسانی است.

پذیرش خصوصی‌سازی خدمات آب و ورود شرکت‌های فراملی به این عرصه، همراه با درنظر گرفتن دولت‌ها به‌منزله یگانه متعهدان حقوق بشر و به‌ویژه حق بر آب، ممکن است نتایج نامطلوبی در پی داشته باشد و آسیب‌های جبران‌ناپذیری به تحقق این حق بنیادین و در نتیجه به زندگی انسان‌ها وارد کند. تجربه‌های فراوان نشان می‌دهد که دولت‌ها از اراده و امکانات کافی

1. Pinto

برای اعمال نظارت بر شرکت‌های بزرگ و فراملی برخوردار نیستند و این امر ممکن است زمینه و احتمال نقض این حق توسط شرکت‌ها را افزایش دهد. با توجه به حقایق موجود، به نظر می‌رسد که بهترین روش برای حمایت از حق بر آب، ایجاد تعهدات مستقیم در برابر این حق، برای شرکت‌های متصدی، به‌ویژه شرکت‌های فراملی در نظام‌های حقوقی ملی و بین‌المللی است. اساساً می‌توان ادعا کرد که ایجاد تعهدات مستقیم حقوق بشری برای شرکت‌ها و اعمال افقی حقوق بشر، در شرایط فعلی و با توجه به تغییرات پدیدآمده در ساختار قدرت، ضروری است و تلقی دولت‌ها به مثابه دارندگان قدرت فائقه و انحصاری و در نتیجه یگانه متعهدان حقوق بشر، علاوه بر اینکه با واقعیت‌های موجود همخوانی ندارد، به منزله نوعی مهر تأیید بر اجرای ناقص حقوق بشر نیز به‌شمار می‌آید.

یکی از ایرادهای اساسی‌ای که بر ایجاد تعهدات حقوق بشری برای شرکت‌ها (به‌ویژه ایجاد تعهداتی که با انجام اقدامات ایجابی محقق می‌شوند) وارد می‌شود، استفاده از ساختارهای شرکتی به منزله واحدهای سودآور اقتصادی (و نه متصدیان ارائه خدمات رفاهی) و همچنین تأکید بر وجود تفاوت‌های اساسی میان دولت‌ها و شرکت‌های خصوصی است. در پاسخ به این ایرادها باید تأکید کرد که اولاً در نظر گرفتن تعهدهایی در مورد حق بر آب برای شرکت‌های فراملی، به‌هیچ‌رویی به معنای نادیده انگاشتن تفاوت‌های میان دولت و این شرکت‌ها نیست و همچنان باور اصلی پژوهشگران این است که دولت‌ها، متعهدان اصلی و اولیه در برابر حق‌های بشری به‌شمار می‌آیند و تعهد شرکت‌ها در این مورد، تنها مکمل و ثانویه است. ثانیاً برخلاف دولت‌ها که در برابر تحقق تمام حق‌های بشری در همه قلمرو سرزمینی و صلاحیتی خود، تعهدات کلی‌ای دارند، شرکت‌ها تنها در حوزه تأثیرگذاری و در برابر افرادی که به‌طور مستقیم از فعالیت‌های آن‌ها متأثر می‌شوند، متعهدند. ثالثاً، تعهدات شرکت‌ها در مورد حقوق بشر، به‌طور کلی، و حق بر آب، به‌صورت خاص، هرگز ماهیت این شرکت‌ها را دگرگون نخواهد کرد. شرکت‌ها حتی با فرض داشتن تعهدات حقوق بشری، همچنان واحدهای تجاری سودآور به‌شمار می‌آیند و توجه به آثار حقوق بشری فعالیت‌ها و صرف هزینه‌هایی اندک در این مسیر، ماهیت سودآورانه آن‌ها را مختل نمی‌کند، بلکه در مواردی می‌تواند با افزایش رضایت عمومی و حسن شهرت، به‌مثابه یکی از دارایی‌های بسیار باارزش، سودآوری قابل توجهی را برای شرکت، در میان‌مدت و بلندمدت، در پی داشته باشد. در پایان باید توجه داشت که شرکت‌های تجاری، بر ساخته‌های انسان‌ها هستند و برای بهبود شرایط زندگی انسان‌ها تأسیس شده‌اند. تمایل به کسب حداکثر سود مادی نیز هدفی است که توسط انسان‌ها برای آن‌ها تعریف شده است و دارای ارزش ذاتی اخلاقی نیست؛ بنابراین،

در صورت نیاز می‌توان با بازتعریف اهداف شرکت‌ها، کسب منفعت اجتماعی را نیز به اهداف آن‌ها ضمیمه کرد.

نکته این است که در صورت توجه به این مهم، باید نوعی ادغام در حوزه صلاحیت خط‌مشی‌گذاری دولتی و حکمرانی شرکتی به وجود آید. شرکت‌ها رویه‌های عمل و اقدام مشخصی دارند و معمولاً انعطاف‌پذیر و انطباق‌یابنده با ضرورت‌های محیط هستند و به این ترتیب، بقای خود را تضمین می‌کنند. در حالی که در حوزه خط‌مشی‌گذاری دولتی، قلمرو عمل و اقدام، بر محور عدالت و انصاف و توسعه حقوق متقابل است؛ بنابراین، چه بخش خصوصی مشارکت کند و چه نکند، دولت در برابر تأمین نیازهای عامه مردم، مسئول است. واقعیت این است که این امر (تأمین آب سالم برای همه) به تنهایی از عهده دولت بر نمی‌آید؛ بنابراین، لازم است ساختارهای شرکتی جدیدی به ویژه در قالب ساختارهای حکمرانی شرکتی، متناسب با این ضرورت‌ها گسترش یابد؛ ساختارهایی که در محیط بین‌رشته‌ای حقوق، مدیریت و اخلاق شکل می‌گیرند و علاوه بر توجه به برخورداری از قدرت سودآوری در رقابت آزاد، نگاه هوشمندانه‌ای به سود بلندمدت در نتیجه رعایت موازین حقوق بشر و تأمین نیازهای انسانی دارند. این ساختارها پیش از آنکه دولتی یا خصوصی باشند، باید عادلانه و منصفانه عمل کنند و منافع اجتماعی را با در نظر گرفتن نیازهای ضروری همه افراد جامعه پیشینه کنند.

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۱۰

دوره نهم
شماره ۴
پاییز ۱۳۹۶

- Adeyeye, A.O. (2012). *Corporate social responsibility of multinational corporations in developing countries: perspectives on anti-corruption*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clapham, A. (1996). *Human rights in the private sphere*. Oxford: Clarendon Press.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment 15 (2003). *The right to water* (Arts 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), U.N. Doc. E/C.12/2002/11. Retrieved from <http://www.refworld.org/docid/4538838d11.html>
- De Schutter, O. (2013). *Corporations and positive duties in the area of economic and social rights, in economic, social, and cultural rights*, cellule de recherche interdisciplinaire en droits de l'homme (CRIDHO), Université Catholique de Louvain, Working Paper 2013/7. Retrieved from <http://cridho.uclouvain.be/documents/Working.Papers/CRIDHO-WP2013-7-ODeSchutterCorpoEconSocialRights.pdf>
- Dine, J. (2004). *Companies, international trade and human rights*. New York: Cambridge University Press.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2012). *Coping with water scarcity: An action framework for agriculture and food security*, FAO Water Reports No. 38. Available at <http://www.fao.org/docrep/016/i3015e/i3015e.pdf>
- Gardbaum, S. (2003). The "horizontal effect" of constitutional rights. *Michigan Law Review*, 102(3), 387. doi:10.2307/3595366
- Howard, D. (2011). A modest proposal: A dialogue to implement the human right to water. *Seattle Journal of Environmental Law*, 1(1). 123-144.
- Lagoutte, S. (2014). The swtate duty to protect against business-related human rights abuses. Unpacking pillar 1 and 3 of the UN guiding principles on human rights and business. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.2496355
- Letnar Černič, J. (2011). Corporate obligations under the human right to water. *Denver Journal of International Law and Policy*, 39(2), 303-345.
- Sharmila L., & Murthy J.D. (2013). The human right(s) to water and sanitation: History, meaning, and the controversy over-privatization. *Berkeley Journal of International Law*. 89. Doi: 10.15779/Z38665F
- Note, V. P. (2006). All the frontiers of the rush for blue gold: Water privatization and the hghuman right to water. *Brook Journal of International Law*, 31(2). 577-613.
- Office of High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2007). Report of the united nations high commissioner for human rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments, 47, U.N. Doc. A/HRC/6/3. Available at http://www2.ohchr.org/english/issues/water/iexpert/docs/A-CHR-6-3_August07.pdf

- Pinto, A.R. (2005). Globalization and the study of comparative corporate governance. *Wisconsin International Law Journal*, 23(3), 477-504.
- Protect, Respect and Remedy: A Framework for Business and Human Rights (2008). Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of transnational corporations and other business enterprises and human rights. UN doc. A/HRC/8/5
- Russell, A. F. S. (2011). Incorporating social rights in development: transnational corporations and the right to water. *International Journal of Law in Context*, 7(1), 1-30. doi:10.1017/s1744552310000388
- Smerdon, R. (2010). *A practical guide to corporate governance* (4th ed.). London: Sweet & Maxwell.
- Ssenyonjo, M. (2009). Economic, social and cultural rights in international law. US & Canada: Hart Publishing.
- Taylor, P. E. (1998). From environmental to ecological human rights: A new dynamic in international law?. *Georgetown International Environmental Law Review*, 10.
- UN Special Rapporteur on the Right of Access of Everyone to Drinking Water, Supply and Sanitation Services (2002). Preliminary report on the relationship between the enjoyment of economic, social, and cultural rights and the promotion of the realization of the right to drinking water supply and sanitation, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2002/10
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) (2015). International decade for action "Water for Life' 2005-2015". Available at: <http://www.un.org/waterforlifedecade/>
- United Nations Development Programme (UNDP) (2006). Human Development Report 2006: Beyond Scarcity-Power, Poverty and the Global Water Crisis. Available at <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2006%20Global%20HDR/HDR-2006-Beyond%20scarcity-Power-poverty-and-the-global-water-crisis.pdf>
- United Nations General Assembly, Resolution 64/292. (2010). U.N. Doc. A/RES/64/292.
- Van der Walt, Johan (2003). Blixen's Difference: Horizontal Application of Fundamental Rights and the Resistance to Neocolonialism. *Law, Social Justice and Global Development Journal LGD, Electronic Law Journal* 2003(1). Available at: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/lgd/2003_1/walt
- Williams, M. (2007). Privatization and the human right to water: Challenges for the new century. *Michigan Journal of International Law*, 28(2). 469-505.
- World Business Council for Sustainable Development (WBCSD) (2002). Water for the poor, available at <http://wbcsdpublications.org/project/water-for-the-poor>

